

Stockphoto.com

Folket har rett, bortsett fra når det tar feil. - tanker rundt Donald Trumps andre valgseier

Av Bård Larsen, historiker i Civita

Men, it has been well said, think in herds; it will be seen that they go mad in herds, while they only recover their senses slowly, and one by one. – Charles Mackay

Innledning

Tittelen på denne teksten kunne ha vært «Hvordan forstå Trumps andre valgseier», men jeg lot den passere. Det blir for pretensiøst for et tema som er så sammensatt. Men det er lov å forsøke.

Etter Trumps valgseier har Demokratene, men også liberale og venstresiden i Vesten ellers, blitt obdusert etter alle kunstens regler. Tonen er på mange måter satt: Den forteller oss at Trump (og andre former for radikal høyrepopulisme) er et symptom på alle feil de liberale har gjort. Men er det så skråsikkert?

Det er nemlig en vesentlig forskjell på a) hva de liberale har gjort feil (liberale gjør mange feil) og b) Trump og MAGA-bevegelsens fortellinger om hva de liberale har gjort. Hvis vi leser historikere

som [Timothy Snyder](#), [Robert Kagan](#) og [Robert Paxton](#), så mener alle tre, på sine måter, at trumpismen må forstås som demagogi, til og med som en fascistisk bevegelse.

Det betyr, hvis vi skal følge Snyder og Kagan, at når den ene part i en politisk konkurranse er demagogisk og løgnaktig og personkultisk, så er det er andre mekanismer, andre former for kollektiv adferd i spill, enn det som er normalt i et demokrati. Demagogen appellerer til følelser og sinne gjennom fortellinger som langt på vei er løgner eller grove fortegninger.

Det betyr naturligvis ikke at Trumps valgseier kun handler om velgere som er blitt lurt. Det amerikanske valget var sånn sett ikke ulikt andre valg. Synet på økonomien hadde stor betydning. Demokratene ble åpenbart også straffet for manglende kontroll over innvandringen. Legg til det enkle faktum at republikanske velgere normalt vil stemme på den republikanske kandidaten.

Og skal Trump og MAGA-bevegelsen primært forstås som reinspikka illiberal populisme, eller tolkes inn i en ramme av radikal konservatisme, slik den presenteres av Heritage Foundation og deres Project 25? Antagelig begge deler.

Likevel gjenstår spørsmålet om hvordan så mange velgere kunne godta eller glemme Trump og MAGA-bevegelsens angrep på det amerikanske demokratiet og de utallige løgnene. Den inhumane og grove retorikken. Hvordan kunne så mange velgere godta en presidentkandidat som erklærte fellow Americans, i praksis halve befolkningen, som folkefiender? Var det også de liberales «feil»?

Mennesker har en klar tendens til å være mer moralske og hensynsfulle som individer enn som en del av en gruppe. «Gruppetilhørighet blir farlig når gruppen blir for tett, når individene i gruppen opphører å tenke som individer og følgelig også opphører å reflektere over gruppens verdier, oppfatninger og handlinger», skriver filosof Lars Fr. Svendsen i sin bok [Ondskapens filosofi](#):

«Når skillet mellom «oss» og «dem» er etablert vil individene ofte erstatte egne verdier og vurderinger med gruppens – behovet for egen refleksjon faller bort, og en slik egen refleksjon kan fremstå som illojal mot gruppen. Grupper er farlige fordi en folkemengde ikke har noen samvittighet – samvittigheten er alltid den enkeltes samvittighet – og derfor kan den enkelte i gruppen tilsynelatende bli fristilt fra moralens krav.»

Med «polarisering» som et evig tilbakevendende begrep for å beskrive de dype motsetningene som rir den vestlige verden, lurer vi også oss selv til å tro på en slags likevekt i kulturkrigen. Slik er det ikke. Pendelen faller tungt på den nasjonalistiske høyresiden som drivere for kaos og illiberalisme og som besittere av den virkelige politiske makten. At Trump nå går inn i sin andre periode som leder av verdens mektigste nasjon bare understreker dette.

Spørsmålet er om det er noe å lære av de verste epokene i moderne historie, fra en tid da massene gikk amok og utgjorde en trussel i seg selv? Kan velgere i moderne, opplyste demokratier bli forført av karisma og demagoger? Eller sagt på en annen måte: Kan Trump-velgerne forstås på flere måter enn gjennom misnøye over hva andre har gjort eller ikke gjort?

Min påstand i dette essayet er at politiske demagoger kan påvirke. Nasjonalkonservative narrativer holdes oppe av fryktfortellinger. Vi må ikke glemme at «halve» den amerikanske befolkningen, og i Vesten generelt, faktisk er liberale i en eller annen forstand. Det som en gang var et ideal, nemlig å få seg en utdanning, forstå verden bedre og bli en del av den, blir i dag tolket som vemmelig elitisme. Gjennomgangstonen er at de liberale har forlatt arbeiderklassen.

Det er et faktum at veldig mange flere folk bor i byer enn før, har mye høyere utdanning enn før og som følge av dette også identifiserer seg som kosmopolitter og verdensborgere. Vesten er kort sagt et resultat av en sosial og politisk revolusjon som har gitt velstand, som har gjort det mulig for kvinner å delta i samfunnslivet, som har løftet frem den urett som er begått mot minoriteter, men som også, gjennom innovasjon, har endret arbeidsmarkeder og bosettingsmønstre radikalt.

Om aggets betydning

Som med andre årsaksforhold knyttet til en kompleks virkelighet, er ofte flere ting sant på samme tid. Så også med Trump. Folk flest leter etter svar som gir klar mening. Hvis utrolig mange mennesker flokker om en så outrert og løgnaktig person som Donald Trump, så må de også ha gode grunner for å gjøre det. Som i at noe er fundamentalt galt i samfunnet, eller med det rivaliserende partiet. Faktisk kan det se ut til at denne logikken forsterkes etter graden av galskap velgerne flokker seg om. Jo galere Trump og MAGA er, desto verre må det stå til i Amerika.

I de store mediene er diagnosene ganske like. Inflasjon og dyrtid, misnøye med innvandringen, at Harris ikke klarte å overbevise velgerne om at hun sto for noe nytt. Det pekes på forhold som påvirker de fleste valgutfall i verden, nemlig den regjeringsslitasjen som oppstår når velgerne opplever økonomisk vanskelige tider.

USA er komplisert fordi konfliktlinjene er så dype, samtidig som de kan være diffuse. Her virker selvsagt den kulturelle biten inn, altså den underliggende, innimellom opprivende konflikten mellom det nye og det gamle som ha ligger og ulmer i mange moderne samfunn.

Det er likevel ikke lett å finne fornuftige forklaringer på at så mange velgere stemmer på en mann med et så ødelagt moralsk, politisk og mellommenneskelig kompass. Enda verre blir det av at han og, med han, nesten hele det republikanske partiet, ljuger så det renner, hele tiden. For mange av oss er det utrolig at så mange mennesker i et demokrati kan stemme på en president og en bevegelse som helt åpent forkaster demokratiet.

Trumpismen er revansjistisk. Den bøllete stilen, de store faktene, den autoritære grunntonen og «nå skal vi f...n meg ta dem!»-holdningen er rettet mot en del av befolkningen som bærer på sosialt, økonomisk og kulturelt nag. Trump og sykofantene i MAGA er lett gjenkjennelige fra historiens mest instinktive reflekser.

Mange vil ha det til at woke er skyld i det kulturelle naget. Joda, men det virkelige kulturelle naget henter Trump og MAGA opp av egen brønn. Det handler om gud og fedreland, kvinners stilling, om etniske, religiøse og seksuelle minoriteters inntog, og om hvordan «den gamle verdenen»

forholder – og har forholdt – seg til raske endringer. Sporene etter den amerikanske borgerkrigen ligger i tykke emosjonelle lag hos mange av Trump-velgerne. Nasjongarden i Little Rock Central High, Rosa Parks og Martin Luther King påkalte sinne og eksistensiell angst fra mye av det samme segmentet av den amerikanske befolkningen som i dag svermer rundt MAGA. I store deler av den hvite arbeiderklassen ligger bitterheten opp i dagen. De føler seg tråkket på av liberale eliter som fremstiller dem som dumme, vulgære rasister, hvilket, dessverre, en del av dem er.

I sitt hovedverk *Dreams and Delusions* skrev den tyske historikeren Fritz Stern om nasjonal-sosialistenes iscenesettelse av emosjoner, som illusjonister og historiefortellere, og hvor enkelt de kunne manipulere befolkningen. Er det noe å lære her?

Selve ankeret i MAGA-fortellingen er naturligvis «Make America Great Again», løftet om nasjonens gjenfødelse. Som hos andre nasjonalistiske demagoger blir velgerne fortalt at alt var mye bedre før og alt skal bli som før. Fabrikkene skal komme hjem til den amerikanske arbeiderklassen, akkurat som i samlebåndenes tid, før globaliseringen. MAGA er som hentet fra forfatteren Sinclair Lewis' smått profetiske roman *It Can't Happen Here* fra 1933, om populisten og fascistene Buzz Windrip, som vinner presidentvalget etter å ha lovet folket enorme sosiale og økonomiske reformer og å gjenoppreise patriotisme og tradisjonelle verdier.

Det er løftet om gjenfødelse som øker aksepten blant velgerne for det som for ikke lenge siden ble ansett for å være fullstendig uakseptable metoder og språk. Det handler ikke bare om nostalgi, men om å ta tilbake det som er gått tapt. Man må, som det heter, knuse egg for å lage omelett.

Trump snakker på det «egentlige» folkets vegne og har, helt i samsvar med den fascistiske demagogiens dreiebok, gjort om amerikansk politikk til et teaterstykke.

Men det er ikke helt stuerent å mene at amerikanske velgere er blitt lurt og manipulert av MAGA-demagogi. I stedet får vi ofte høre at Trump-velgerne er de egentlige ofrene. De er ofre for de liberales arroganse og globalisering og venstresidens wokeisme. Av fremmedgjøring som har ført dem ut i et slags desperat, undertrykt modus, slik at liberale bare har seg selv å takke. Vi lever derfor i selvpiskingens tid. Liberale i alle sjatteringer er på defensiven. Vi skal snakke pent om velgerne som stemmer på demagoger, mens liberale er fritt vilt.

Folket har alltid rett, bortsett fra når det tar feil

Det skal ikke være enkelt å forstå hva som driver Trump-velgerne. Vippevelgerne, de utro velgerne, lekmennene (og kvinnene) har ikke alltid den samme forståelsen av Trump som hard-core-trumpistene. Mens den første gruppen er mer troendes til å velge den presidentkandidaten de mener kan løse hverdagsproblemene deres, har MAGA alle karakteristika av en kult. Her hersker underkastelse for en karismatisk leder.

En tredje velgergruppe hopper mellom lekmennene og MAGA. De kan tro på mye som kommer fra MAGA, men ikke hva som helst. Mange av disse velgerne er tiltrukket av nihilismen og gi

faen-holdningen som preger MAGA og trumpismen, og all løgn og bedrag som er med på kjøpet. Med de brillene på, betraktes ikke Trump som en frelser, men som brannstifter.

Psykologen Erich Fromm undersøkte de politiske og moralske holdningene blant arbeiderklassen i Weimar-republikken. En spørreundersøkelse fra 1930 viste at 10 prosent av respondentene var eksplisitt autoritære, mens 15 prosent var demokratiske. Resten, nærmere tre fjerdedeler, lå et sted i midten. Fromm mente derfor at kun en liten andel ville støtte en fascistisk bevegelse i dens tidlige fase, mens flere ville stå imot og motarbeide den. Problemet var at demokratene var for få og for svake til å vinne folk flest over til sitt syn. Ifølge Fromm var majoriteten psykologisk uforberedt på å motstå de autoritære kreftene. Vi kjenner til hvordan det utviklet seg.

Funnene til Fromm har paralleller i arbeidet til statsviteren og eksilrusseren Gregorij Judin. Han deler dagens russiske befolkning inn i tre grupper: radikale (15–25 prosent), dissenterne (20–25 prosent) og “lekfolk” (50–65 prosent). Lekfolkene, som utgjør flertallet, er enten likegyldige til politikk eller godtar Putins fortellinger, ofte uten å bli spesielt begeistret.

USA er naturligvis verken Weimarrepublikken eller diktaturet i Russland. Likevel kan disse størrelsene fortelle oss noe om hva vi kan forvente av mennesker når de kommer i en situasjon der nasjonen står og vipper mellom demokrati og det autoritære. Demagoger kan oppløse demokratiet med velgernes velsignelse. Det er ikke, og har aldri vært slik, at majoriteten alene, nesten av natur, vil velge frihet og sannhet når de har mulighet til å velge bort en autoritær. De kan ha en helt annen forståelse av frihet. Man kan mene at en autoritær stat beskytter mot dårlige valg og det man oppfatter som destruktive krefter, enten det er i form av egne impulser eller ytre fiender. Det høres orwellsk ut («frihet er slaveri»), men er like fullt en måte å tenke på som er utbredt i verden, også i dag.

Tre av fire republikanske velgere tror at valget ble stjålet fra Trump i 2020. Nesten halvparten av amerikanerne mener at angrepet på Kongressen ikke var et angrep på demokratiet. En meget stor andel av den amerikanske befolkningen har en virkelighetsoppfatning som kan bli skjebnesvanger for deres demokratisk innstilte naboer og for demokratiet.

Det er ikke så vanskelig å skjønne at ikke alle er opplyste og bevisste om viktigheten av maktfordeling og frie institusjoner. Da er det vanskeligere å forstå hvordan så mange mennesker kan falle for ondsinnet retorikk.

Den kollektive forakten

MAGAs massemonstringer er ressentimentdrevet. De bærer preg av et, fra historien, gjenkjennelig mørke. Trumps halvannen times monotone talestrømmer, uten logisk retning, virker som en slags svaiende forførelse av menigheten som våkner når han løser opp den seige, pulserende materien med skjellsord og avsky. Grusomme formaninger er blitt trumpismens invokasjon. Trump har gjort forakt for svakhet til underholdning. Hvordan kunne det skje?

Den Oxford-tilknyttede filosofen Isaiah Berlin mente at, selv om vi oppfatter noe som avskyelig og grusomt, blir det feil å betrakte det som patologisk eller galskap å tro på det. Snarere viser han hvordan mennesker, med tilstrekkelig tilfang av desinformasjon og vranglære, kan komme til å tro på nær sagt hva som helst. Dette er jo egentlig ganske opplagt.

Historikeren Timothy Snyder og journalisten Adam Serwer argumenterer på hver sin måte for at kollektiv adferd ikke alltid er rasjonelt begrunnet. En slik kjensgjerning forkludrer gjerne forestillinger om at x fører til y. Konkret kan det bety, hvis vi skal følge det «irrasjonelle» sporet, at det ofte ikke tas høyde for hvor manipulativ og tiltrekkende en autoritær karismatisk bevegelse kan være, slik Snyder mener, og at folk også bli fascinert og tiltrukket av grusomhet, slik Serwer mener. Kanskje begge deler er sant?

Folk lar seg blende av sterkemannsbudskap og populistiske fryktfortellinger, av det Karl Jaspers omtalte som «forgiftningen av massene». Jaspers gode venn Hannah Arendt merket seg at det er lett å jobbe med folks sinne og piske opp stemningen. Hun var opptatt av hvordan allianser dannes mellom mobb og demagog, og at demagogene er flinke til å oppdage og benytte seg av sinne som allerede er der. Dette sinnet bearbeides gjennom fortellinger som underveis antar form av monstrøse overdrivelser.

Her pirkes det altså borti noe som nesten er helligbrøde, nemlig at folket kan ta «feil». Etter Trumps valgseier kryr det av kommentarer som i snitt forteller oss at trumpismen må ha noe for seg fordi så mange stemte på ham. Det er en tankefeil. Såkalt «fallacy by appeal», eller «argumentum ad populum», er en logisk feilslutning som oppstår når et argument baseres på at noe er sant eller riktig fordi mange mennesker tror det. I gamle dager trodde nesten alle at epileptikere var besatt av djevelen.

Kan det være slik at det de virkelig slemme og gemene sidene ved Trump, hans åpenbare forakt for svakhet, appellerer til fryktelig mange amerikanske velgere? At de kjenner på en slags befrielse fra politisk korrekthet og at Trump gir dem tillatelse til å kaste masken av hykleri, masken som fikk dem til å late som de brød seg om «de andre»: svarte mennesker, homofile, alle som ikke lever innenfor tradisjonelle familieverdier. Arendt mente at forakt var fascismens fremste katalysator.

Noen vil innvende at siden så mange, på tross av alt dette, likevel stemmer på Trump, så må de ha forståelige grunner for å gjøre det. Det vet bare ikke bedre. Kan så mange mennesker være kjipe, og i tillegg ført bak lyset?

Paradokset mellom ondskap og uvitenhet kan saktens filosoferes. «Tilskriv aldri noe som ondskap når det er tilstrekkelig å forklare det med dumhet», skrev Robert A. Heinlein i *Logic of Empire*, mens Platon mente at selv om mennesker ikke er onde av natur, så blir de onde på grunn av uvitenhet.

Å hevde at amerikanske velgere har dårlige motiver for sine valg, eller er ignoranter, påkaller en del forargelse i kommentariatet. Men når vi har med en demagogisk bevegelse å gjøre, er det ikke alltid at velgernes oppfatninger samstemmer med det vi med rimelighet kan kalle sannheter.

Det kan altså være en vesensforskjell mellom hva et fenomen rimeligvis er, og hvilke fortellinger som blir skapt om dette fenomenet. Det er i denne overgangen vi også bør lete, hvis vi skal forstå Trumps valgseire (men også den demagogiske høyresidens appell mange andre steder).

Fortellinger

No passion so effectually robs the mind of all its powers of acting and reasoning as fear.
– Edmund Burke

Økonomien var utvilsomt en viktig årsak til at mange stemte på Trump. Fagfolkene [påpekte](#) stadig vekk at økonomien gikk bemerkelsesverdig bra under Biden. Selv inflasjonen, som hovedsakelig skyldes forhold utenfor USA, var på god vei ned, sammen med rentene. Sett under ett var Biden-Harris-administrasjonens politikk langt gunstigere for arbeiderklassen enn Trump 2016–20, [spesielt for lavtlønnede](#).

Problemet er at selv om økonomien går så det griner, kan folks kjøpekraft falle som en stein. Bokostnadene har økt drastisk og [aller mest for de fattigste](#), som ofte betaler halve inntekten for å bo. Utgiftene til helse har også skutt i været, og, igjen, har dette gått mest utover de som har lite fra før. Lavinntektsfamilier betaler mer enn 30 prosent av inntekten på helsetjenester og forsikringer. Det sier seg selv at det ikke blir stort igjen. Legger du til at også utgiftene til utdanning har gått til værs, og forholdsmessig mest for lavinntektsfamilier, så er det ikke så mye igjen av den amerikanske drømmen.

Man skal med andre ord ikke undervurdere at mange amerikanere lever i fattigdom og ulikhet. Like fullt ble det servert ville historier som var ment å jasse opp misnøye. «The worst economy ever», proklamerte Trump, som fortalte sine tilhørere at USA ville ende opp i en depresjon som i 1929 hvis kommunisten Harris ble president. JD Vance erklærte at hun var « ... a cog in the wheel of a very corrupt system», inspirert av Trumps «It's all corrupt. She's corrupt. She's a corrupt person. I'm running against a totally corrupt person».

Andelen republikanske velgere som mener at økonomien går dårlig [gikk på mirakuløst vis ned med 30 poeng](#) rett etter valget.

Spørsmålet er om det var økonomien som traff Harris, eller om det var historien om økonomien som traff henne. Går det ut på det samme?

Å lage saftige fortellinger om fremmede folk og innvandrere er fast inventar i nasjonalistisk fortellerkunst. En av de største tabbene Biden gjorde var å komme altfor sent i gang med å begrense ulovlig innvandring langs Mexico-grensen. Selv om USA åpenbart har et grenseproblem i sør, kanskje også i nord, er det likevel et stykke derfra til [fortellingene](#) Trump og MAGA lykkes i å få velgerne til å tro på.

«The people that came in, they're eating the cats. They're eating, they're eating the pets of the people that live there», [sa Trump](#) om haitierne i Springfield.

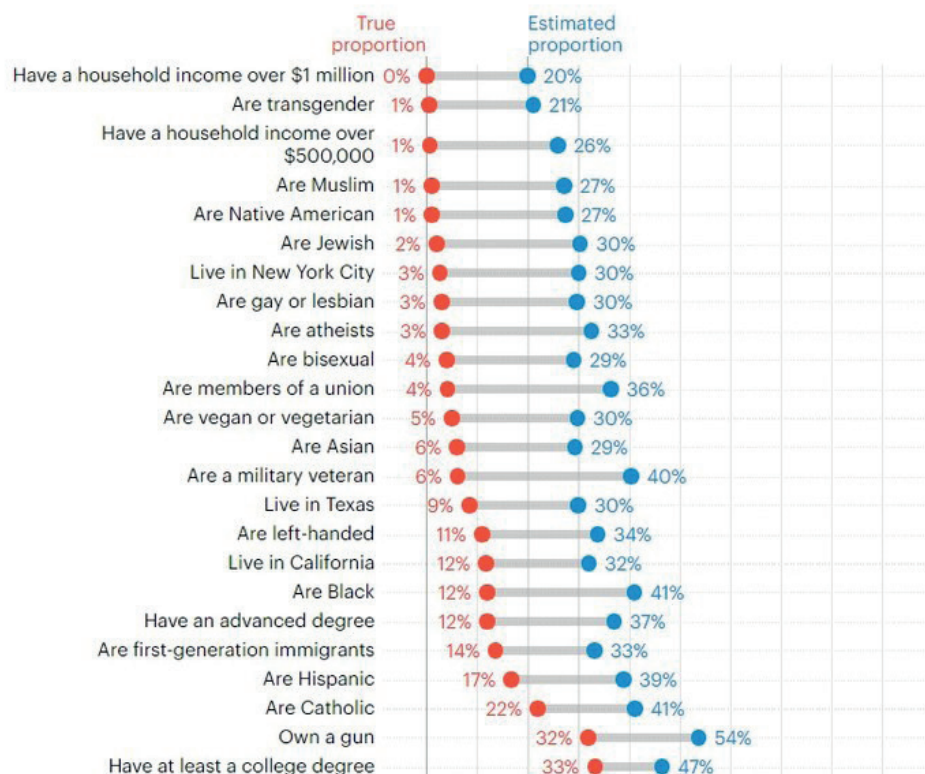
Trumps «estimat» på over 21 millioner ulovlige innvandrere, som han gjentok mange ganger og som i beste fall er det dobbelte av det reelle antallet, er ikke det mest graverende. Det er når innvandring og fremmede blir tema, at rasisten og demagogen Trump virkelig får utfolde seg på måter som dessverre også resonnerer hos mange av velgerne. Trump snakker om dårlige gener.

«They're poisoning the blood of our country», sa han i New Hampshire. «That's what they've done. They poison mental institutions and prisons all over the world, not just in South America, not just to three or four countries that we think about, but all over the world. They're coming into our country from Africa, from Asia, all over the world »

Undersøkelser fra YouGov viste at amerikanere i utgangspunktet overvurderer størrelsen på minoritetsgrupper og undervurderer størrelsen på de fleste majoritetsgrupper, til dels i ekstrem grad. I grafen under kan man si at de røde tallene representerer fakta, mens de blå ligner på fortellinger.

Americans overestimate the size of minority groups and underestimate the size of most majority groups

Estimated proportions are calculated by averaging weighted responses (ranging from 0% to 100%, rounded to the nearest whole percentage) to the question "If you had to guess, what percentage of American adults..." True proportions were drawn from a variety of sources, including the U.S. Census Bureau, the Bureau of Labor Statistics, and polls by YouGov and other polling firms.

Grunnlaget for å lage skrekkfortellinger om minoriteter er med andre ord godt gjødslet på forhånd, særlig blant velgere som i utgangspunktet føler på bitterhet og identitetskrise. Det er her MAGA-budskapet går hjem, om å spise katter og hunder, om woke-viruset, om de fremmede

som forgifter blodet til gode amerikanere og om trans og homofile som truer det hellige bånd mellom mann og kvinne.

Hvis det er MAGA-fortellingen om innvandringen som har beveget velgerne, er det da rimelig å hevde at innvandringen var en klar årsak til at Trump ble valgt? Kanskje en mer nøktern fortelling ville vippt valget den andre veien?

Woke meg her, woke meg der

I enkelte kretser mener man at woke og identitetspolitikk avgjorde valget nær sagt på egenhånd. Medieviter Alex Iversen uttrykker det så klart som at Demokratene har vært «så besatt av identitetspolitikk at de mistet alt annet av syne».

Tja.

Verken Biden eller Harris frontet identitetspolitikk eller woke noe særlig. Sammen med den relative støtten til Israel bidro det tvert imot til at venstresiden var temmelig misfornøyd og heller ikke stilte opp for Harris slik man forventet på valgdagen. Det betyr selvsagt ikke at misnøye med wokeisme og politisk korrekthet ikke har ligget og ulmet og tæret på tålmodigheten blant velgerne i lang tid.

Likevel, når Trump-velgere oppgir woke som årsak til valget sitt, så bør det være grunn til å være litt kritisk. Det er naivt å tro at woke blir forstått blant Trump-velgerne som akademisk kanselleringskultur og kritisk raseteori. Det handler også om å sette et ord på det som egentlig handler om klassiske verdikamper. Woke kan like godt bety «de andre». «Woke» er blitt et stedfortrederuttrykk for den bitterheten mange lever med i en ny virkelighet.

Begrepet woke, eller wokeisme, er problematisk, ikke bare fordi betydningen av ordet er vanskelig å avgrense, men også fordi begrepet fungerer som hundefløyte for ytre høyre.

Fra 1970-tallet og utover betød ordet woke rett og slett å være «våken» og på vakt mot rasisme og diskriminering. Senere er woke forbundet med ideologiske strømninger, for eksempel i akademia, som kjennetegnes av ganske steinhard identitetspolitikk og rettroenhet. Det vrirler av historier om universitetsansatte, også professorer, som praktisk talt tvinges til å kurses i såkalt Diversity, Equity and Inclusion (DEI), herunder skolering i begreper som «hvite privilegier», «mikroaggresjon» og «hvit skyld».

Senere har amerikanske konservative og etter hvert Trump/ MAGA knyttet begrepet til en rekke politiske og sosiale saker de er imot, fra transpersoners rettigheter til klimapolitikk.

På begynnelsen av 2020-tallet ble den amerikanske høyresiden stadig mer rasende over det den beskrev som woke, men som hadde en tendens til å bety ethvert forsøk på å engasjere seg i borgerrettigheter og sosial rettferdighet. I 2022 ble anti-woke en ideologi i seg selv på den samme høyresiden. Det var om å gjøre å konstruere et skremmebilde av et Amerika som druknet i woke.

Det var fra det punktet Tucker Carlsson kunne fortelle seerne på Fox at woke var mye farligere enn Russland («Has Putin ever called me a racist?». Senere skulle Elon Musk melde seg på, om «Wokehjerneviruset» som må bekjempes med alle midler: («The woke mind virus is either defeated or nothing else matters»).

I 2023 lovet Trump å opprette en institusjon med oppgave å «sertifisere lærere som omfavner patriotiske verdier» mens «radikale, fanatikere og marxister» (og «kommunister med rosa hår») ville få sparken. Republikanerne [sammenligner](#) kritisk raseteori med holocaustfornektelse. Fra den republikanske Komiteen for utdanning i Kongressen [heter det](#) at woke «kommer i alle former og størrelser ... ondskapsfull og skjult», at den er «sosial ingeniørkunst i en størrelsesorden historiens autoritære bare kan drømme om», «en eksistensiell trussel mot landet vårt» som «ødelegger alt den kommer i kontakt med».

Dette er helt vanlig retorikk fra den kanten. Utfra den logikken og det virkelighetsbildet var ikke angrepet på Kongressen et angrep på demokratiet, men et forsvar for friheten.

Under Floridas guvernør DeSantis kom «[Stop Woke](#)»-loven i 2022. Formålet var tilsynelatende å få en slutt på såkalt «kritisk raseteori» og annen kontroversiell ideologi fra undervisningen. Teori som [knappt er å finne i skoleverket](#). Nesten alt som kan tenkes av selvfølgelige temaer i samfunnsfag, som homofiles rettigheter, diskusjoner om abort, mørke sider ved historien, rasisme og kvinners stilling, ble merket som kontroversielt. Eller det ble merket som «kritisk raseteori». Lovteksten i den såkalte [Individual Freedom Bill](#) fremstår nesten jovial, men kan vanskelig forstås utenom kulturkrigsrammen som republikanerne i Florida rendyrker:

«An individual, by virtue of his or her race or sex, does not bear responsibility for actions committed in the past by other members of the same race or sex. An individual should not be made to feel discomfort, guilt, anguish, or any other form of psychological distress on account of his or her race.»

Republikanerne kaster uten blygsel reaksjonær minnepolitikk inn i klasserommet. De mener naturligvis at skolene allerede er politisert, at elevene allerede blir indoktrinert av «regnbuekrigere». De skal jo bare gjøre skolen nøytral (igjen). Men noe særlig til pedagogisk grep er det ikke. Å kjenne på ubehag, og å se verden fra ulike vinkler, er en selvfølgelig del av læringsprosessen. Det er et uttrykk for kulturkrigens absolutte bunnpunkt når man er kommet dit at slaveriet og borgerrettighetene må tabuseres for ikke å vekke ubehag hos hvite skoleelever. Til dit hvor woke-tropen «white fragility» blir til sannhet. Den amerikanske anti-wokeismen møter seg selv i døra så det synger.

DeSantis' kommunikasjonsdirektør Tary Fenske, [har sagt at](#) «woke» er et «slangbegrep for progressiv aktivisme», som for eksempel påstander om at det finnes systemisk urettferdighet i USA. Sarah Huckabee Sanders anklaget Biden for å være i lomma på den radikale venstresiden, for å la seg underkaste av «woke-mobben», av de som «ikke engang kan si oss hva en kvinne er.»

Et av dreiepunktene i woke-fortellingen er, merkelig nok, transpersoner. Denne bittelille gruppen av allerede utsatte, er blitt til kulisser i et slags kulturelt dommedagsscenario. Kanskje fordi transpersoner rokker ved et slags grunnleggende verdensbilde. Denne uroen antar noen ganger former

som konservative (og en del andre) antiwokeister har liten grunn til å være stolte av. I strømmen av overspente utlegninger om at kvinner som egentlig er menn hærtar dametoaletter og kvinneidretten, og at «det ikke er lov å si at det bare finnes to kjønn», så er måtehold og empati sjeldne innslag. Det er påfallende at man knapt ser noen av de ivrigste kritikerne av trans-aktivisme stoppe opp og si at det kanskje holder nå (er det virkelig så viktig?) og at det tross alt er mennesker i den andre enden også, som bare prøver å leve sine liv.

For høyrekulturkrigerne er woke ganske enkelt et ord, knadd til en form som, paradoksalt nok, skal utløse krenkethet og offerrolle. Det er Trump-velgerne som er de virkelige ofrene i kulturkrigen. Det er de som er utsatt for sjikane og omvendt rasisme og som blir lidende under polariseringens åk. Det er her anti-antirasismen tar form i slagordet «All lives matter», mens Trump stadig postulerer at anti-hvit rasisme ikke blir tatt alvorlig nok.

«Folk i Tennessee finner seg ikke i hån av Jesu' fødsel med ytre venstre-propaganda som er ment å skape kaos og splid», [skrev](#) den kjente ytrehøyreaktivist Robby Starbuck på Facebook. Han fikk fjernet et juletre i nabolaget som var pyntet med regnbueflagg.

Woke forstått som identitetspolitikk og woke forstått som et pejorativ for det meste ytre høyre ikke liker med liberalisme og venstresiden, er to helt forskjellige fortellinger. Ikke alle er like nøye med å sette opp et klart skille, enn si belyse dette åpenbare motsetningsforholdet. Kanskje fordi det, fra antiwokeens ståsted, uansett er interessant at problemet gis mye plass og betydning. Woke-begrepet blir derfor hengende i lufta, mens man på overflaten ser ut til å være enige om at woke er en katastrofe for den vestlige sivilisasjonen. Man deler altså langt på vei den samme fortellingen. Det blir ikke enklere av at en del av de samme stemmene i fullt alvor tror at de gjør den liberale verden en tjeneste gjennom å rakke ned på den i de fleste tenkelige sammenhenger.

Når antiwokeister stadig møter på støyende ultraradikal antirasisme og kompromissløs trans-aktivisme som strør om seg med voldsomme anklager om rasisme og fordomsfullhet, og i tillegg får masse kjeft av sånne som meg, så havner man lett et sted der man i utgangpunktet ikke vil være: Der man overser faktisk rasisme og andre former for undertrykkelse. Du begynner å dyrke et slags fargeblindt narrativ i et samfunn som helt åpenbart ikke er fargeblindt. Da er man plutselig motvillig inne på banehalvdelen til den kulturkrigerske høyresiden som forfekter rasisme og fordommer gjennom å benekte at det finnes rasisme og fordommer.

Det er først gjennom undergangsfortellingen at det gir egentlig mening å tillegge woke rollen som en slags førstebeveger for fascisme. For å si det på en annen måte: Er det woke, eller er det fortellingen om woke som påvirker velgerne til å gå langt til høyre?

Kulturkrig og endringsvegring

Modernitet innebærer verdener som beveger seg i ulike lag og i ulikt tempo. På toppen har du den nye verden, den globaliserte fremtidsrettede troen som materialiserer seg i politiske institusjoner og progressive ideer, flerkultur, feminisme, nye arbeidsmarkeder, høyere utdanning, teknologi og

frihandel etc. Den beveger seg i et rasende tempo. Og tempoet er bare skrudd opp de siste årene. Vesten er nesten ikke til å kjenne igjen.

Under dette laget finner vi gårdsdagen, et lag som beveger seg langsommere. Det består av kulturelle drag, identitet og historie. Det består av mennesker som ikke kjenner seg igjen i den nye verdenen og som blir «glemt». De har ofte lavere utdanning og lønn. Mange sokner til tradisjonelle verdier som familie, kirken, nasjonen og konservativ moral. De lytter til budskap om at politiske eliter er mer opptatt av trans og innvandrere enn dem selv. De «ser» en liberal offentlighet som setter opp feministiske og antirasistiske tablåer der alt som er gammelt stemples som umoralsk og forkastelig og en progressiv offentlighet som snakker varmt om «fremmede» kulturer, men rakker ned på sin egen.

Kort sagt er mennesker også kulturelle skapninger som søker fellesskap i det trygge, i tradisjoner og i det som på fint heter nærhetsprinsipper. Ved å neglisjere denne delen av virkeligheten har noen glemt at du lett skaffer deg uvenner.

At USA, i likhet med resten av Vesten, nå opplever en reaksjon på en verden i rask endring, er derfor ikke overraskende. Endring og identitet som kommer i utakt, særlig mellom minoritet og majoritet og mellom nye og gamle ideer, er en del av historiens pendulum. Litt forenklet er det disse forholdene kulturkrig(er) handler om.

Selve begrepet kulturkrig fordrer naturligvis at motsetninger i samfunnet er forholdsvis intense. I lange perioder går ting roligere for seg. Kultur- og verdimotsetninger, blir slik vi i Norge har vært vant til, håndtert i fordragelighet og toleranse. Verdikonservatismen er både en rotårsak til kulturkampen, men også et naturlig og viktig innslag i et moderne, velfungerende liberalt demokrati. Det er ikke bare at det er skapt feilaktige bilder – det er også en legitim tro på familien og tradisjonelle verdier som «gode», som verdt å bevare. Som i mye av politikken, så kommer det mye godt ut av å kunne balansere verdier opp mot hverandre. Problemet med konservativ kulturpessimisme er at den kan bli revolusjonær i brytningstider.

Derfor er det viktig å huske at trumpismen har mange konservative motstandere. Såkalte never-trumpers består langt på vei av verdikonservative som har satt foten ettertrykkelig ned for den antipluralistiske og autoritære utviklingen i det republikanske partiet.

I mer moderne tid har det meste av kulturkrigen handlet om rase, kjønn og seksualitet. Slike spørsmål ble forstått av liberale og progressive som naturlige rettighetsspørsmål, som spørsmål om frihet. De samme frihetene ble oppfattet som eksistensielt truende av tradisjonister og blant konservative, frihet ble til ufrihet. Forholdet mellom frihet og ufrihet snus altså på hodet. I krysspunktet mellom kristenkonservatisme og verdikonservatisme ble gamle verdier og normer oppfattet som bærere av samfunnets orden.

Kulturpessimismens grand old man, Oswald Spengler, mente for hundre år siden, i det nasjonal-konservative eposet Aftenlandets undergang, at Vesten var i ferd med å gå til grunne i dekadanse og åndelig fattigdom. Tidsånden var vulgær og rotløs, annektert av verdensborgere, av «... en ny

type nomade, løst sammensatt av flytende masser, den parasittiske byboeren, tradisjonsløs, ... religionsløs, smart, ufruktbar og i dyp forakt overfor den vanlige mann ...» Denne eliten, skrev Spengler, har en «uforståelig fiendtlighet mot alle tradisjonene som er representative for kulturen (adel, kirke, konvensjoner innen kunst), den skarpe og kalde intelligensen som forvirrer bondens visdom, nymotens naturalisme som i forhold til alle spørsmål om sex og samfunn går tilbake ... til ganske primitive instinkter og forhold.» I denne konteksten betraktet han for eksempel homofili som et symptom på det større kulturelle og moralske forfallet han mente preget det moderne samfunnet.

Fortellingene til den nasjonalkonservative, illiberale bølgen som på nytt sveiper over Vesten i våre dager, herunder i MAGA, kunne nesten ordrett vært forfattet av Spengler.

Konservativ kulturpessimisme er stort sett seg selv lik. Fritz Stern minnet oss på den franske reaksjonære tradisjonen, båret frem av før-fascister som Maurice Barrès og Charles Maurras.

After 1880, a longing for a radically new society, for a new social commitment and authority, emerged in most of Europe; and with it came a passionate rejection of the existing system, a battle against the modern world per se: its materialism and corruption, its democracy and parliamentary system, its overly tolerant liberalism, its exploitative and purely materialistic capitalism.

Det er slike krefter som fremdeles er i spill, ikke minst blant evangelikanere, men også i store segmenter av den amerikanske befolkningen, som ser en systemnedbrytende mulighet i den ikke-ideologiske, ikke-religiøse og knapt konservative Trump. Den amerikanske journalisten Tim Alberta, som selv er presbyterianer, har beskrevet den hvite evangeliske tankegangen med følgende uttrykk: «Barbarene er ved portene, og vi trenger en barbar for å holde dem i sjakk.»

Den nasjonalkonservative undergangsfortellingen er meislet ut i kjente spor: om modernitetens hedonisme og forfall, om kosmopolitisk elitisme, om angrep på nasjonene, på tradisjonelle verdier og normer, herunder kvinners overrepresentasjon, samfunnet og seksuelle minoriteters (og andre minoriteters) synlighet og krav. Til og med opprør mot det non-figurative og «stygge» forfallet i modernismens estetiske uttrykk, som i kunst og arkitektur, er faste innslag. Subteksten er at man mister noe, og at dette noe går tapt når andre vinner noe, nesten som i et nullsumspill.

For MAGA handler kulturkrig om å skru klokka tilbake til den gang minoritetene ikke stilte krav, og amerikanere flest ikke ble «påtvunget» historier om slaveri og undertrykkelse. Det handler om å ta et endelig oppgjør med venstresiden og de liberales kulturelle hegemoni og erstatte det med et eget.

I Weimar endte kulturkrigen i katastrofe. Walter Ruttmanns kjente stumfilm fra 1927 [Berlin: Symphony of a Great City](#) presenterte den tyske hovedstaden som et modernistisk kraftsentrum, med all medfølgende ståhei: Elegante varehusfasader, kaféliv, kabaret, transvestitter, jazz, ekspresjonistisk kino og hedonisme, utagerende kunst og bohemer av alle slag. Det var tiden for Fritz Lang og Otto Dix. Nyskapende kunst og arkitektur blomstret, på Bauhaus-skolen og i stilretningen «Die Neue Sachlichkeit», Den nye sakligheten.

Men Berlin var også grobunn for reaksjonære nostalgikere og revansjistiske fascister. Mange av de intellektuelle nazistene var lidenskapelig opptatte av å eliminere (bokstavelig talt) det dekadente og degenererte kulturlivet («entartete»), de norske fascistene brukte uttrykket «ukunst». Kunsten skulle være figurativ, naturlig og nasjonal. Bauhaus ble stengt i 1933 og Fritz Lang flyktet landet etter en kort og oppklarende «samtale» med Goebbels. 5000 malerier ble brent offentlig i Berlin. En fri kunstner var en død kunstner.

At kulturkrig handler om en slags likesidet polarisering er en vanlig feilslutning. Det er alltid reaksjonen som er nådeløs og voldelig. I dramadokumentaren [Eldorado](#) – Everything the Nazis Hate (2023) fortelles historien om hvordan en nattklubb i Weimar-Berlin ble fristed for det skeive samfunnet og hvilken grusom skjebne miljøet gikk i møte under Hitlers maktovertakelse. «Vi ønsket å vise hvordan de opplevde skiftet fra Weimar-republikken til nasjonalsosialismen», har filmskaperne [fortalt](#). At transfolk var blant de nederste på rangstigen hos sjelesørgende konservative tyskere er selvsagt et understatement. Nazistene gjorde sitt for å utrydde dem.

Vi skal ikke uten videre hoppe fra Weimar til dagens kulturkrigerisme. Pendelen har alltid svingt – og vil alltid svinge – mellom tradisjon og endring. Radikalisme og moderasjon har oppveid for hverandre i moderne liberale demokratier. Det er i utgangspunktet en god ting. Men reaksjoner kan anta reaksjonære og farlige former og bli et slags knekkpunkt. Vi mer enn aner konturene av knekken utfolde seg i dag. I USA og i Europa. I nesten alle de (tidligere) østeuropeiske landene pågår det en dramatisk konflikt i befolkningen mellom europaorienterte, liberale krefter og nasjonal-konservative krefter. Stridens kjerne er ofte medlemskap i EU og/eller NATO. For de liberale handler det om å søke mot Europa for å befeste demokratiet og opparbeidede rettigheter. For de nasjonalkonservative dreier det seg om å søke seg vekk fra det liberale Europa, fra «regnbuetyranniet». Typisk går slike konflikter som en kile mellom befolkningene, gjerne delt på midten. De nasjonal-konservative er også gjennomgående Russland-vennlige, fordi Putin for dem representerer den europeiske liberalismens motmakt, både politisk, strategisk og ideologisk. Konfliktene i øst og kulturkampen i vest er altså ikke vesensforskjellige. Også i Vesten råder forestillinger blant nasjonalkonservative om Russland som en slags kulturnasjon som står opp mot det åndsfattige, dekadente liberale hegemoniet. En rekke av de høyrepopulistiske partiene har samarbeidet tett med russerne i mange år. Jo lenger ut på høyresiden du kommer, jo mer lunken er som regel støtten til den ukrainske frihetskampen. Det er ikke tilfeldig.

Manipulasjon

Trump og MAGA opererer langs strategilinjer som etter hvert er velkjente i den såkalte post-faktuelle tidsalderen. Mens teknologien og tilfanget av publikum er nytt, er metoden gammel: Å skape kaos og benytte seg friskt av mulighetene kaoset skaper.

Kaos skapes gjennom å spre løgn og desinformasjon, anført av Trump selv. Ideologien Steve Bannons famøse utsagn om å oversømme offentligheten med søppel er usedvanlig treffende for MAGAs forehavender. Det samme er begrunnelsen hans: «This is not about persuasion: This is about disorientation.»

Logikken er enkel: Å skape et demagogisk mulighetsrom i en offentlighet der det er vanskelig å mestre kunsten å håndtere informasjonsflommen, eller sagt på godt norsk; å kunne skille mellom hva som er sant og hva som er bullshit. At mediene og academia er blitt favoritt-skyteskiver for demagogene er ingen tilfeldighet. I nesten alle land er det et gjennomgående trekk at liberale verdier følger av utdanning og kunnskap. Bannon vet at kunnskap er makt, og hva er vel da bedre enn å forgifte kunnskapsbrønnen?

Når du virkelig har lyktes i å oversvømme offentligheten med søppel, når sant og usant ikke betyr noe lenger, så vil historiefortellerne kunne slippe seg løs. Det er her fortellinger om katter og hunder, om innvandrere som «forgifter blodet vårt», om the radical loony left og om dypstaten får gjenklang hos millioner av velgere. Den giftigste fortellingen av dem alle er «Stop the steal», altså den grunnløse løggen om at valget av Biden i 2020 var juks og som direkte foranlediget angrepet på Kongressen. 70 prosent av republikanske velgere tror nå at USA har et valgsystem som er rigget av dypstaten.

Masha Gessen har beskrevet hvordan språk fungerer i autokratier og blant (wannabe) autokrater. Du kan når som helst endre historien, fordi bullshit uansett er normen. Alt flyter og tåkelegges. Det setter det liberale demokratiets språk, som i alle fall ideelt sett forholder seg til det vi kan bekrefte, sjakk matt. Trump ødelegger ordene og gjør dem meningsløse, mener Gessen. Trumps første store løgn handlet om været, da han hevdet at det var sol da det regnet ved innvielsen hans.

MAGA-fortellingene har fått betydelig drahjelp av sosiale medier. 80 millioner mennesker stemte på Trump. MAGA utgjør bare den harde kjernen av dem. Hvordan kan så mange tro på så mange ville fortellinger?

Den amerikanske forfatteren Tim Urban har gjort seg kjent med en del morsomme historiske skråblikk. Som at hvis menneskeheten hadde vært en bok på tusen sider, og hver side representerte 250 år, så ville boka vært dorgende kjedelig, helt frem til de siste sidene. Før den tid satt folk i hulene sine og ventet, om de ikke var ute og sanket mat. De første permanente bosetningene startet rundt side 760 og registrert historie starter ikke før rundt side 775. Først da begynner mennesker å kultivere jorden og finne opp hjulet. Den siste siden, som dekker årene fra midten av 1700-tallet og frem til våre dager ville derimot vært en eksplosjon av hendelser. I den aller siste setningen i boka skjer mer enn i resten av hele menneskets historie til sammen. Hvis vi ser historien på denne måten, mener Urban, så lever vi i en «[vanvittig anomali](#)».

Urban er naturligvis spekulativ, men tanken er interessant. Kan det være slik at normaltilstanden for et menneske er blitt satt på prøve? Er det grenser for hvor mye vi kan omstille oss? Eller sagt på en annen måte, er vi mentalt, sosialt og kanskje også fra biologiens side, godt nok rustet for den eskalerende teknologiske utviklingen som preger nesten alle menneskers hverdag? Fremtids- og teknologioptimister vil ha det til at det meste går fremover, men er vi egentlig blitt så mye smartere?

På mange områder er vi opplagt blitt smartere. Mennesker kan mye mer i dag enn før i tiden. Vitenskapens mange paradigmer har ført oss dit vi er i dag. Vi har lært å sameksistere i store byer.

Men samtidig oppfører vi oss tribalistisk og folk lar seg villig vekk forlede av manipulatorer. Mens digitale plattformer er revolusjonerende og nytt, oppfører mennesker der seg som de alltid har gjort. Det sies stadig oftere at oppmerksomhetsspennet vårt blir stadig mindre, og at vi har problemer med å lese bøker og andre lange tekster. Og vi klarer ikke, eller ønsker ikke, å sortere den informasjonen som blir oss servert. Da internett kom, og senere sosiale medier, så var det ikke måte på hvilke demokratiske og dialogiske og kunnskapsmessige muligheter som lå åpne for oss. I dag er det kanskje, i alle fall delvis, hold i påstanden om at internett har gjort oss dummere?

Joe Rogan, med sine fem millioner lyttere, er overvurdert, [mener Roger McNamee](#), forfatteren av boka *Zucked – Waking Up to the Facebook Catastrophe*. Det største problemet ligger i plattformer som Facebook, Twitter og TikTok, i «oppmerksomhetsteknologi» som når alle. Forretningsmodellen deres består i å hente ut «spennende» ideer og fortellinger fra ytterkantene, som før i tiden ble oppfattet som klin kokos og som nesten ingen hadde hørt om. De store plattformene strømlinjeformer vanvidd i et hakkende kjøp. Fordi sensasjon og forargelse gir klikk. Slik blir det skapt enorme rom for «alternative virkeligheter». USA sitter igjen med nesten halve befolkningen som er frakoblet virkeligheten, mener McNamee.

Andelen mennesker som tror på «alternative fakta» er dramatisk stigende, fordi de har hørt dem mange ganger. Alternative medier sprer den samme desinformasjon og konspirasjonsteorier som russerne og kineserne gjør.

Det er på mange måter her slaget om demokratiet vil stå.

Delegitimering og underminering av de såkalte hovedstrømsmediene eller mainstream media er en av ytre høyres kjernesaker. Merkelig nok er uttrykket blitt allment akseptert, også i de store mediene, selv om meningen med det er å etablere en populistisk motsetning mellom det elitene vil at du skal vite og det som egentlig foregår. Det siste får du bare vite om i «alternative medier». Hos de alternative mediene handler det veldig ofte om å kultivere denne motsetningen, tilforlatelig kamuflert som mediekritikk. Konseptet inngår gjennomgående i den store fortellingen om det liberale og venstreorienterte hegemoniet og deres politisk korrekte løgner. Vi har hørt det før.

På 1930-tallet omtalte [nazistene](#) de store mediene som lügenpresse (løgnpressen), det samme gjorde kommunistene i DDR om vestlige medier. Senere skulle tyske høyre-radikale plukke opp tråden, før det omsider forgrenet seg til MAGA og Alt-right-bevegelsen.

Det betyr naturligvis ikke at all mediekritikk skal avfeies som nyttig idioti for ytre høyrekrefter. Mediekritikk er viktig i en liberal offentlighet. Det er mye som kan bli mye bedre. Men her, som ofte ellers, må man passe seg for ikke å bli sugd inn i kulturkrigen. Til dit hvor desinformasjon og normalisering av autoritære krefter er forkledd som mediekritikk. Det gjelder også her hjemme.

Vil folk leve i autokrati og forventer vi for mye av dem?

Sett fra trygge, liberale og åpne Norge er det vanskelig å tro på at demokratier kan forsvinne. Derfor har vi også – ser det ut til – vanskelig for virkelig å ta på alvor hvilke aktive trusler demokratiet er utsatt for. Det til tross for at liberale demokratier bare utgjør en liten del av verdens nasjoner i dag.

Normaltilstanden i menneskenes historie er et liv underlagt despoti. Hva da med velgere i demokratier som med åpne øyne velger autoritære politikere? Er det så sikkert at de egentlig har så mye imot å leve i et illiberal, kanskje autoritært land, og i alle fall bytte det bort mot noen enkeltsaker de tror på? Eller sagt på en annen måte: Vet velgerne hva de gjør, eller er de ofre for et system som nesten ikke gir dem noe valg? Her strides både de lærde og ulærde og vi får egentlig aldri noe fullgodt svar på det.

Som politisk teori er liberalt demokrati komplisert, med alle sine forbehold om maktfordeling og institusjoners uavhengighet. Liberalt demokrati fordrer mye av borgerne, i form av toleranse og kompromiss og tålmodighet, fordi resultater lar vente på seg. Det autoritære er mer intuitivt. Ingenting somles bort i politiske og juridiske prosesser. Autokraten får i det minste ting gjort, tror man.

Det er som Anne Applebaum [har uttalt](#): «Veldig mange amerikanere virker tilfreds med at USA i fremtiden vil være del av den autokratiske verden, og i alle fall legge til rette for den.»

Under autokraten blir borgeren dessuten uansvarliggjort. Det ligger en draging i at borgeren slipper å måtte forholde seg til, eller bry seg om, politikk. Hvorfor ikke overlate alt til historiefortellerne? Det er også, dessverre, en form for frihetsforståelse, i alle fall så lenge den autoritære staten ikke skaper for mange problemer i dagliglivet. Det aktive medborgerskapet finnes ikke i et autokrati. For mange i autokratier har tanken knapt streifet dem at det skulle være et alternativ.

Man kan også velge å angripe problemstillingen moralsk. Normalt må du stå til ansvar for dine handlinger. Knuser du en rute, må du, hvis du blir tatt, på en eller annen måte gjøre opp for deg, fattig som rik. Når borgere aktivt, gjennom stemmeseddelen, bidrar til å innsette et regime som skaper store problemer for så mange andre, kanskje også tar friheten fra dem, har de da ikke et moralsk ansvar? Tradisjonelt har folk på høyresiden vært svake for uttrykket «de lavere forventningers moral.» Det blir for eksempel sagt at kultur og sosiale forhold ikke er noen unnskyldning for å gjøre gale ting. Den innsikten er gått tapt hos mange på høyresiden når Trump-velgerne skal analyseres.

Det egentlige folket?

You cannot be in, if there is no outside. – Peter Gabriel, 1980

Det er særlig to forhold som preger høyrekulturkrigernes fortellinger. Det ene er fortellingen om de liberale elitene og den liberale orden som utarmer nasjonen og majoritetsbefolkningen. Det andre er fortellingen om det egentlige folket. I denne fortellingen er det liberale en outcast, et fremmedlegeme i «folkekroppen», også kjent som «Det egentlige folket».

Med Det egentlige folket følger det logisk at det også finnes et ikke-folk. Blant autoritære har det alltid vært et ikke-folk, et skille mellom sauer og geiter. Kommunistene klasket Marx og Lenin i hodene på folk, enten var du med eller så var du det ikke (og du var som regel med hvis du ikke var interessert i bråk).

I den andre enden av skalaen har ikke-folket vært de falske, fremoverlente kosmopolittene med sin tro på institusjoner og en internasjonal rettsorden, og, på den andre siden, blant de rettmessige, det autentiske, nostalgiske jordbundne, uforanderlige og ekte folket som lider under moderniseringens og globaliseringens åk.

Formålet til de autoritært nasjonalkonservative er å sette dikotomien for alvor ut i livet og «gjøre noe med den». Argumentet hviler på en overbevisning om at Gramscis «langsomme vandring gjennom institusjonene», altså venstresidens (og de liberale) hjernevask av nasjonen, har vært overmåte vellykket og at tiden er knapp før kulturmarxisme og liberale verdier slår rot til evig tid. Metoden er å ustanselig hamre løs på det liberale demokratiet og institusjoners troverdighet, på academia, på mediene, på minoriteters rettigheter og mot forpliktende samarbeid over landegrensene.

Det Trump og MAGA ganske åpenlyst proklamerer er at det liberale Amerika ikke er det virkelige Amerika. De liberale og venstresiden, som i deres lingo stort sett går ut på ett, er «the enemies of the people» og «the enemy within».

I tykk eller mer fortynnet utgave er denne forestillingen, at liberalismen har glemt sitt folk, gangbar mynt i altfor mange miljøer.

Det liberale og den ugreie hammeren

I Trump-æraen har kritikk av det liberale, både som politisk system og som kulturell overbygging, tatt form av temmelig insisterende pisking og selvpisking. Mange mener at det liberale kan skyldes «seg selv» for det høyrepopulistiske utføret man har kommet i. Det kan man saktens hevde, også med en viss rett. Men samtidig er det noe defensivt, til og med fatalistisk, over en slik tilnærming, som om man skal føye seg etter, og kopiere ytre høyre, for å kunne overleve. Den høyrepopulistiske fortellingen går ut på at det liberale er et toppstyrt hegemonisk eliteprosjekt som styrer den vestlige verden over hodene på folk flest. For at lignelsen i fortellingen skal gå opp, må det hoppes bukk over at «halve» befolkningen i de fleste vestlige land sverger til den liberale verden i en eller annen forståelsesramme. Forestillingen om at den liberale verdensorden og liberale verdier representerer en slags overmakt, er dessuten en (bevisst) negasjon. Hvis vi ser oss om i verden, er den tvert imot dominert av autokratier og diktaturer. Kvinnene i Teheran kjemper ikke mot liberale krefter, men mot et reaksjonært prestestyre. Russiske opposisjonelle lider ikke under liberalismens åk, men under en fascistisk statsmakt. Det kinesiske kommunistpartiet knuser alle tilløp til en liberal offentlighet. Og det var ikke liberale som stormet Capitol Hill.

Noen ganger er det noe ugreit over en del av «oppvasken» med Demokratene, den påståtte woke-

dominansen og det liberale sviket, både her og der. En del av kritikerne har selv har vært pådrivere i kulturkrigen, ved å blåse opp woke-fenomenet og stå ganske steilt på egne «svunne tider»-standpunkter. Nå, etter Trump 2, råder «hva var det jeg sa!»-stemning.

Mye av dette skyldes at høyrekulturkrigene har lyktes med sin fortelling, der Trump-velgerne, grunnfjellet, representerer det autentisk og ektefølte, som det ektefødte barnet, mens det liberale og progressive forstås som kjølig og kalkulert elitisme, uten «folkelig» forankring.

Det finnes et annet Amerika, et annet Vesten, som er liberalt og fremoverlent, kanskje også progressivt, men som har en tendens til å bli «glemt» i alle offerfortellingene om de som er blitt forsømt og satt igjen på perrongen når moderniteten dundrer av sted. De som klager over at de gjensattes historier ikke får oppmerksomhet, tar simpelthen feil, for mediene flommer over av selvpisking, ikke bare på USAs vegne, men på Vestens vegne.

Det finnes et annet, legitimt Amerika, eller et annet Vesten om du vil, som også er under press og som har krav på å bli både sett og forstått. Dette «andre», som egentlig ikke er rene båser, består ikke bare av institusjoner og intellektuelle, av eliter eller av penger og posisjoner. Det består av flere hundre millioner mennesker, i USA og i resten av Vesten, i byene, også i distriktene, som i det store og hele identifiserer seg med liberale verdier. Her finner du kosmopolitisme, kulturelt og etnisk mangfold, en underholdningsindustri som gjenspeiler etnisk mangfold (grøss og gru), uforståelig (entetarte) kunst og teater, globalister (i kulturell forstand), MOMA, intellektualisme, kritisk teori og gransking av maktubalanse, antirasisme, feminisme, kaos og rare ting, hedonisme, minoriteter som stiller krav (herunder trans), det grønne skiftet og andre klimasaker, nevertrumpers, liberalkonservative og sosialdemokrater og folk som liker woke og folk som ikke gjør det og ellers utrolig mange mennesker som er kritiske til både det ene og det andre, men som likevel ikke er i tvil om at de mye heller vi leve i et liberalt samfunn enn i et autoritært samfunn.

Den liberale verden, med sine institusjoner, internasjonale forpliktelser og verdier, samt sitt engasjement for kyndighetens og ideenes utvikling, er kommet for å bli – med mindre autoritære krefter klarer å kvele den.

En stor andel av befolkningen ønsker fremdeles liberalt demokrati, pluralisme og toleranse. Mange er skeptiske til både woke og progressiv identitetspolitikk, men uten at dette rokker ved en demokratisk grunninnstilling, nemlig å kunne leve med at ikke alt går din vei. Det er her det store skillet går, mellom rotet i den liberale verden og illusorisk orden for en tapt tid.

Ingen har monopol på å kanonisere den liberale verden, det sier seg selv, noe annet ville være illiberalt. Gjør porten vid, som det heter. Men noen grunnforutsetninger finnes selvfølgelig. Den liberale verden skal ikke være autoritær. Den må være åpen for endring, slik at også valg respekteres og makt skifter hender i fred og fordragelighet. Et annet minstemål ble beskrevet som modus-vivendi-liberalisme av den ofte liberalisme-kritiske filosofen John Gray: Pragmatisk aksept for motstridende verdier og interesser, i et samfunn der «toleranse verdsettes som en betingelse for fred, og der forskjellige måter å leve på er velkommen.» Gray betraktet altså det liberale som

en levemåte. I en liberal verden er ikke alt politikk. Derfor hører naturligvis også konservative idealer og tankemåter til i den liberale verden. Men den konservative må forstå at det kan gjøre vondt når knoppen brister. Kanskje må du rett og slett leve med et liv som frustrert.

Det finnes «to typer» konservative. De som aksepterer endring (pluralistene) og de som ikke gjør det. Så enkelt. Du kan ikke være litt liberal demokrat. Du kan ikke være medgangsdemokrat. Er du blant pluralistene, kan du ikke dytte de liberale og progressive under bussen og true med fascistene. Når Putin advarer Vesten mot woke, er ikke jobben din å nikke samtykkende, men heller klart og tydelig fortelle Kreml at dette er våre ungdommer og at vi ikke har til hensikt å kaste dem til ulvene. Liberale skal ikke måtte finne seg i å være gisler av MAGA og ytre høyres mye mer potente og farlige identitetspolitikk. Eller rettere, gisler av de undergangsfortellingene som stultes opp av demagoger. Det liberale/progressive Amerika (og andre steder) trues underhånden: «Hvis dere fortsetter «sånn», så får dere hammeren i hodet. Vi liker ikke hammeren, men kommer gjør den likevel.» Som om det andre Amerika må bøye seg for overmakten og krype tilbake inn i skallet sitt. En slik posisjon er som et merkbart gufs fra fortiden.

Vi kan forklare oss gule og blå på hvordan den ene halvdel av befolkningen blir så frustrerte over elitene i byene og liberal innvandringspolitikk og whathaveyounot at de villig vekk velger en autoritær drittsekk som president, men det finnes altså et annet Amerika som vi også må forstå og akseptere. Kontrasten mellom det nye og det gamle Amerika forsvinner ikke. Til dels store avstander i både verdier og virkelighetsoppfatninger rundt identitet (og rasisme) er selvsagte i et demokrati.

Noen ser svaret i å forlate all identitetspolitikk og forenes i en solidarisk fargeblind koalisjon som bygger på fellesskap og ikke konflikt. Det er en god tanke, men naivt. Konflikt og store uenigheter er uunngåelig i et så stort og mangfoldig demokrati som USA, ikke minst med så mange underliggende historiske kvaler. Den som taper på å «gå videre» er neppe majoritetsbefolkningen.

I boka *Hvit makt. USAs rasistiske historie* skriver Ketil Raknes at antallet mennesker som sitter fengslet i USA er femdoblet siden 1970 og at afroamerikanere er ekstremt overrepresentert: «En av tre afroamerikanske menn vil sannsynligvis bli fengslet i løpet av livet sammenlignet med én av sytten hvite menn.» Man skal være rimelig tonedøv for ikke å se at dette også må skyldes strukturelle, systemiske forhold.

Er det så farlig å plukke opp noen poenger?

Her hjemme er debatten rundt Trump også en stedfortrederdebatt for våre egne utfordringer, for vår egen kulturkrig, så å si. En del konservative nærer en tiltagende og dyp mistro til den liberale verden og er i bunn og grunn sympatisk innstilt til uortodokse metoder for å bekjempe den, og derfor også ganske ukritiske til Trump.

Litt for mange på høyresiden, som ikke nødvendigvis liker Trump, ser muligheter i Trump. Muligheter til å få gehør og kanskje også gjennomslag for verdikonservative posisjoner, nedbygging

av en stor stat og en slutt på woke og andre progressive innslag i samfunnet. Denne formen for opportuniste er kanskje hovedårsaken til at republikanere nesten unisont har latt seg sluke av MAGA. Noe av den samme opportunisten er synlig her til lands også, om enn i et foreløpig beskjedent omfang.

Dette er en farlig tilnærming, som minner litt om hvordan mange konservative opptrådte i møte med fascismen på 1920 og -30-tallet.

Også den gangen hørte vi fra ganske mange konservative at fascismen tross alt hadde opptil flere kjerner av sannhet i seg, slik de så det, og da ikke bare om noe så innlysende som at Stalin var en tyrann. De så også en meningsfelle i fascismens kulturelle posisjoner, som den om at liberalismen var åndsfattig.

Dette misforståtte meningsfellesskapet var til liten nytte. Når fascismen virkelig dro seg til spilte det ingen rolle at den var full av åndelighet. De fleste konservative hadde da også vett nok til å omsider forstå det, og de fant sine egentlige meningsfeller blant de «åndsfattige».

Civita er en liberal tankesmie, som gjennom sitt arbeid skal bidra til økt kunnskap og oppslutning om liberale verdier, institusjoner og løsninger, og fremme en samfunnsutvikling basert på respekt for individets frihet og personlige ansvar. Den enkeltes publikasjons forfatter(e) står for alle utredninger, konklusjoner og anbefalinger, og disse analysene deles ikke nødvendigvis av andre ansatte, ledelse, styre eller bidragsyttere. Skulle feil eller mangler oppdages, ville vi sette stor pris på tilbakemeldinger, slik at vi kan rette opp eller justere.

Ta kontakt med forfatteren på bard@civita.no eller civita@civita.no